

всебічно, повно та об'єктивно і по ній буде винесено відповідний вирок.

Таким чином, під розкритим злочином за законодавством України, на наш погляд, слід вважати, той по якому кримінальну справу закінчено розслідуванням і прийнято рішення згідно з статтями 6, 7, 8, 9, 10, 11-1, 232, 430 КПК України та представлено у звітному періоді дані про наслідки розслідування злочину й особу, яка його вчинила (статистичні картки форми 1.1 та форми 2). Моментом з якого злочин вважається розкритим є представлення у звітному періоді даних про наслідки розслідування злочину та особу злочинця

УДК 343.985

М.В. Кривонос

ад'юнкт кафедри криміналістики
*(Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка)*

**ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ
УЧАСТІ СПЕЦІАЛІСТА ПРИ ПРОВЕДЕННІ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ
ДІЙ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ОБІГУ
НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН,
ЇХ АНАЛОГІВ АБО ПРЕКУРСОРІВ**

Анотація. Стаття присвячена висвітленню питань залучення спеціаліста до участі у проведенні окремих слідчих дій. Наведено варіанти надання допомоги спеціалістами під час підготовки та проведення слідчого огляду та обшуку, допиту підозрюваного (обвинуваченого), призначенні експертизи та оцінці висновку експерта при розслідуванні злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів.

Ключові слова: слідча дія, спеціаліст, допомога, розслідування злочинів.

Сучасний етап формування правової держави супроводжує низка невирішених проблем, в першу чергу, пов'язаних з ефективністю діяльності правоохоронних органів з розкриття та розслідування злочинів. Одним зі шляхів їх розв'язання є максимально грамотне використання в процесі досудового слідства сучасних досягнень науки та

техніки, як слідчим самостійно, так і певними спеціалістами, яких слідчий має право залучити до проведення слідчих дій.

В юридичній літературі окремим аспектам залучення спеціаліста до участі в проведенні слідчих дій присвячено праці таких науковців, як Вінберг А.І., Зінін О.М., Гончаренко В.Г., Іщенко А.В., Іщенко П.П., Коваленко В.В., Лисиченко В.К., Махов В.Н., Романюк Б.В., Селіванов Н.О., Хрустальов В.Н., Ціркаль В.В. та деяких інших. Однак, не зважаючи на низку сформульованих ними концептуально важливих положень, залишається ряд невіршених прикладних питань, які мають дискусійний характер, зокрема залучення спеціаліста до участі в проведенні окремих слідчих дій при розслідуванні злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів.

За результатами інтерв'ювання слідчих підрозділів ГУМВС України в Донецькій області, які спеціалізуються на розслідуванні вказаного різновиду злочинів, встановлено, що тільки в 10% випадків, при підготовці до проведення слідчих дій, ними використовувалась допомога спеціалістів у формі консультацій. Жодних випадків безпосереднього залучення спеціалістів при проведенні слідчих та інших дій на стадії порушення кримінальної справи по фактах незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів нами не було встановлено.

Основними причинами останнього за результатами нашого дослідження є такі: а) складність у виклику відповідних експертів до місць проведення слідчих дій – 50%; відсутність бажання слідчих залучати відповідних спеціалістів до участі в проведенні слідчих дій з причин браку можливостей їх доставляння до місць проведення запланованих слідчих дій – 20%; відсутність необхідності в залученні спеціалістів – 30%. Подібний стан речей, демонструє вкрай негативні тенденції в організації взаємодії між слідчими, оперативними та експертними підрозділами при розкритті та розслідуванні злочинів.

Участь спеціаліста при проведенні слідчих дій є однією з основних процесуальних форм використання спеціальних знань на досудовому слідстві, яка підвищує їх результативність. Приймаючи рішення про його залучення, слідчий, в першу чергу, виходить з власних тактичних міркувань, знань особливостей проведення окремих слідчих дій, можливостей раціонального розподілу сил і часу при

пошуку, виявленні та вилученні доказів, для "розширення практичних можливостей слідчого пізнання та правильного прийняття процесуальних рішень"¹.

Розкриваючи питання участі спеціаліста в слідчих діях, ми поділяємо думку В.В. Коваленка, який зазначив, що "спеціалісти залучаються до участі в слідчих діях у разі: 1) відсутності спеціальних знань і навичок у слідчого; 2) недостатнього опанування слідчим прийомів і засобів швидкого і доброякісного виконання тієї чи іншої роботи, що вимагає спеціальних знань і навичок; 3) необхідності з етичних чи тактичних точок зору доручити здійснення визначених дій саме спеціалістові; 4) одночасного застосування декількох науково-технічних засобів; 5) необхідності виконати великий обсяг роботи, що вимагає спеціальних знань і навичок"².

Залучений таким чином спеціаліст, на думку Б.В. Романюка, "повинен сприяти слідчому у виявленні, закріпленні та вилученні доказів; звертати увагу слідчого на обставини, пов'язані з виявленням та закріпленням доказів; давати пояснення з приводу спеціальних питань, які виникають при провадженні слідчих дій"³. Крім цього, спеціаліст може бути викликаний слідчим для оцінки вилучених при проведенні слідчих дій речовин та предметів, та правильного їх опису в протоколі⁴.

Відповідно до функціональної моделі діяльності спеціаліста, розробленої в працях Іщенко П.П., Коваленка В.В., Мельникової Е.Б., нами пропонуються наступні варіанти надання допомоги слідчим під час підготовки та проведенні слідчого огляду та обшуку, допиту підозрюваного (обвинуваченого), призначенні експертизи та оцінці висновку експерта при розслідуванні злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів.

При підготовці та проведенні слідчого огляду та обшуку спеціаліст залучається слідчим до: 1) надання допомоги у визначенні обов'яз-

¹ Романюк Б.В. Участь спеціаліста на стадії досудового слідства: навч. посібн / Романюк Б.В. – Київ: Видавничий Будинок "Аванпост-Прим", 2010. – С. 41.

² Коваленко В.В. Застосування науково-технічних засобів спеціалістами при проведенні слідчих дій: монографія / В.В. Коваленко. – Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2007. – С. 74.

³ Романюк Б.В. Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних знань у досудовому слідстві: монографія / Б.В. Романюк. – Київ, 2002. – С. 76.

⁴ Див.: Криміналістика: учебник для вузов / Т.В. Аверьянова, Р.С. Белкин, Ю.Г. Корухов, Е.Р. Россинская; под ред. Р.С. Белкина. – М.: Изд-во НОРМА, 2000. – С. 603.

кових умов й кола його учасників (криміналіст, хімік та інші), прогнозування результатів проведення слідчої дії; 2) визначення способу приховання об'єктів пошуку; 3) застосування науково-технічних засобів для виявлення прихованих наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів, допоміжних хімічних реактивів і речовин, які використовувались для їх виготовлення, проведення по них необхідних експрес-тестів; інших речей та предметів заборонених до обігу; 4) розпізнавання дійсної сутності виявлених у ході огляду або обшуку об'єктів; 5) проведення попереднього дослідження виявлених наркотичних засобів, психотропних речовин; 6) надання допомоги у виявленні: обладнання, знарядь, посуду, у тому числі на яких залишилися сліди їх виготовлення та вживання (використані шприци, "бульбюлятори", тощо); технологічної документації на виготовлення наркотичного засобу, психотропної речовини (на паперових та електронних носіях з вибором найбільш оптимальних варіантів рішення); грошей, цінностей, на які може бути накладений арешт з подальшим їх вилученням, пакуванням та транспортуванням, їх фіксації, складанні протоколу, схем, малюнків, креслень обговоренні результатів огляду та обшуку; 7) застосування спеціальних засобів для відпирання металевих шаф, сейфів та сховищ; 8) визначення ваги виявлених наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів; 9) пошуку зразків для порівняльного дослідження; 10) застосування фотозйомки та відеозапису при виявленні та описі об'єктів, а також при фіксації поведінки осіб, які знаходяться у приміщенні, що обшукується та протидіють проведенню обшуку; 11) надання пояснень та відповідних оцінок з приводу дій, які ним виконувалися.

При підготовці та проведенні допиту підозрюваного (обвинуваченого) спеціаліст залучається слідчим до: 1) надання консультації слідчому зі складних питань, при з'ясуванні окремих обставин кримінальної справи, правильного розуміння та оцінки свідчень особи, яка допитується¹; 2) сприяння в складанні плану проведення допиту з наданням допомоги у постановці основних, спеціальних і контрольних запитань, які, наприклад, пов'язані з технологічним процесом виготовлення наркотичних засобів та психотропних речовин; 3) роз'яснення слідчому, спеціальної термінології; 4) сприяння в аналізі окремих формул та пропорцій, які використовувалися під час виготовлення наркотичного засобу, психотропної речовини, щодо яких допитувана

¹ Див.: Коновалова В.Е. Допрос: тактика и психология: Учебное пособие / В.Е. Коновалова. - Харьков: Консум, 1999. - С. 44.

особа дала покази; 5) фіксації свідчень за допомогою відео зйомки, що в подальшому допоможе виключити доводи обвинуваченого про неправомірні дії з боку слідчого.

При призначенні судової експертизи спеціаліст залучається слідчим до: 1) визначення переліку можливих судових експертиз (судово-хімічна, судово-біологічна, токсикологічна, почеркознавча, дактилоскопічна), послідовності їх призначення та експерта (експертну установу), який її проводитиме; 2) надання узагальнених відомостей про практику проведення судових експертиз, можливостей використання їх результатів у процесі розслідування злочинів, правил підготовки й оформлення матеріалів для проведення експертиз; 3) формулювання запитань, що виносяться на вирішення експерта; 4) надання консультацій щодо перспектив майбутнього експертного дослідження вилучених об'єктів, а також кількості матеріалів, необхідних для проведення експертизи¹; 5) відбору об'єктів та отримання зразків для подальших експертних досліджень; 6) надання консультацій слідчому про природу вилученого наркотичного засобу або психотропної речовини для недопущення зміни їх природи та хімічного складу²; 7) роз'яснення спеціальної термінології, суті тих чи інших явищ, питань, що мають спеціальний характер і складають сферу професійної компетенції спеціаліста³; 8) надання допомоги при ознайомленні підозрюваного (обвинуваченого) з постановою про призначення експертизи в процесі допиту, шляхом використання тактичних прийомів; 9) сприяння слідчому в ознайомленні підозрюваного (обвинуваченого) з висновками відповідної експертизи.

¹ Див.: Коваленко В.В. Тактичні особливості призначення судових експертиз із залученням спеціаліста / В.В. Коваленко // Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС ім. 10-річчя незалежності України. Випуск 1. - Луганськ: РВВ ЛАВС, 2004. - С. 140.

² Див.: Коваленко В.В. Особливості підготовки матеріалів під час призначення судових експертиз у справах, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів / В.В. Коваленко, В.О. Топчій // Проблеми розкриття та розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, курсантів і слухачів, Донецьк, 30 жовтня 2003 року. - Донецьк: ДЮО, 2004. - С. 144.

³ Див. наприклад: Снетков В.А. Основы деятельности специалиста экспертно-криминалистических подразделений органов внутренних дел: учебное пособие / В.А. Снетков. - М., 2001; Полещук О.В. Теория и практика применения специальных знаний в современном уголовном судопроизводстве / Полещук О.В., Саксин С.В., Яровенко В.В. - М.: "Юрлитинформ", 2007. - С. 32-33.

При оцінці висновку експерта спеціаліст залучається слідчим до:

1) перевірки дотримання вимог закону при призначенні експертизи, що включає в себе дії по встановленню: проведена експертиза особою, яка не підлягає відводу з причин її можливої некомпетентності, не зацікавлена в результаті вирішення справи, призначена у якості експерта; чи проведена експертиза спеціалістами, компетентними в галузі відповідних методів дослідження; дотримання процесуальної форми висновку експерта; 2) визначення справжності та достатності використаних експертом матеріалів; 3) окреслення повноти та об'єктивності проведеного дослідження, вирішення експертного завдання та самого висновку, шляхом з'ясування відображення в дослідницькій частині висновку наступних моментів: коротко описаних об'єктів дослідження; криміналістичних засобів та методів, які застосовувались, отриманих результатів; проведених експериментів; виявлених при дослідженні суттєвих ознак та властивостей об'єктів; способів та прийомів порівняльного дослідження виявлених ознак, результатів встановленого збігу та різниці; 4) визначення наукової обґрунтованості проведеного дослідження, застосованих засобів і методик, висновків експерта.

За результатами оцінки висновку експерта слідчий може прийняти одне з наступних рішень: визнати висновок повним та обґрунтованим, а отримані фактичні дані - достовірними та такими, які мають значення по справі; визнати висновок недостатньо ясным або неповним, та при необхідності призначити додаткову експертизу, або допитати експерта з метою одержання роз'яснення або доповнення висновку; визнати висновок експерта необґрунтованим або таким, який викликає сумніви в його правильності, при необхідності призначити додаткову експертизу чи виконати інші процесуальні дії, спрямовані на перевірку висновку експерта¹.

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що залучення спеціаліста під час проведення слідчих дій дозволяє слідчому з найбільшою повнотою виявляти, фіксувати та вилучати докази, для всебічного, повного й об'єктивного дослідження всіх обставин розслідуваного злочину, оптимізує процес встановлення об'єктивної істини у кримінальній справі.

¹ Див.: Попов І.А. Расследование пожаров: Правовое регулирование. Организация и методика: Учебное пособие / И.А. Попов. - М.: Учебно-консультационный центр "ЮрИнфоР", 1998. - С. 250-264.